

УДК 811.163.41'373.43:821.163.41.09-93-1 Aleksić D.
[81'38+81'42+82.111.852]:821.163.41.09-93-1 Aleksić D.
37.026-053.4-057.874:821.163.41.09-93-1 Aleksić D.

Владимир М. Вукомановић Растегорац*

(Факултет за образовање учитеља и васпитача, Универзитет у Београду)

ИНДИВИДУАЛНИ НЕОЛОГИЗМИ У ПЕСНИШТВУ ЗА ДЕЦУ ДЕЈАНА АЛЕКСИЋА – ЈЕЗИЧКИ АСПЕКТИ И МЕТОДИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛИ

Новоречје, 2023, бр. 9.

Стваралаштво Дејана Алексића намењено деци већ донекле представља део канона и сагледано је у критици из различитих углова. До сада је, међутим, изостало темељније бављење језиком његових дела, а истодобно недостају и текстови који му приступају из методичког угла. Овај рад настаје на пресеку та два поља и његов циљ је да: 1) пружи систематичан поглед на индивидуалне неологизме у Алексићевом песништву, а потом да на темељу тога 2) донесе примере језичких (лексичких) игара које би биле подстакнуте читањем његових песама. Ексерпирани примери посведочили су присуство разноврсних индивидуалних неологизама у Алексићевом опусу: док морфолошки неологизми захватају више граматичких категорија, и то баш оних које бивају обухваћене аналошким процесима у говору деце, творбени неологизми захватају различите значењске кругове, демонстрирајући стваралачки потенцијал језика на занимљив, духовит и уметнички упечатљив начин. Управо са тог места, овај рад нуди неколико могућих методички обликованих игара које су применљиве у васпитно-образовном контексту, а које за сврху имају афирмацију стваралачког приступа језику код предшколске (и школске) деце.

Кључне речи: књижевност за децу, лексикологија, методика развоја говора, језичка игра, имагинативна функција језика

О стваралаштву за децу Дејана Алексића

Књижевни опус Дејана Алексића намењен деци и младима већ има завидну читалачку и књижевнокритичку рецепцију. О томе сведоче бројне награде и признања, али и текстови посвећени његовом превасходно пе-

---

* vladimir.vukomanovic@uf.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0002-9442-9435

сничком делу¹. У њима се Алексићев глас види као продужетак традицијског низа Вучо – Радовић – Ршумовић (уп. Марјановић 2008; Љуштановић 2014; Хамовић 2021), а као његове доминантне одлике се издвајају склоност ка хумористичкој игри, нонсенсу, пародији и апсурду (Љуштановић 2008). Отуда не чуди што је стваралаштво Дејана Алексића пронашло своје место у програму за млађе разреде основне школе, али и у раду са предшколском децом. Наиме, у другом разреду међу препорученим делима у оквирима домаће лектире налазе се његове кратке приче (НП2 2018), у четвртном разреду је обавезан драмски текст „Слава” (НП4 2019), а студенти Факултета за образовање учитеља и васпитача који похађају васпитачки смер имају прилику да у вртићу вежбаоници заједно са децом тумаче Алексићеве песме „Фоке и фиоке”, „Ја друкчије све назвати могу”, „Кад се разболео петак”, „Кључна вест”, „Слон са штампарском грешком”, „У музеју” (в. Читаоница МРГ 2).

Кад је реч о Алексићевом песничком гласу, може се рећи да се он остварује формално у два вида: у исписивању песничких збирки и у стварању поема за децу. Од његових песничких књига најинспиративније је тумачењима била захваћена збирка *Стижу блесе, чувајте се*, у којој се за Алексића карактеристичан широки интертекстуални видокруг карневалски укршта са духовитим деконструисањем народних мудрости (Вељковић Мекић 2023; Петровић 2023). Са друге стране, одлике Алексићевих поема прегледно је сумирао Страхиња Полић (2020), наводећи неке од њених кључних одлика: разуђена вишеепизодична фабула најчешће је реализована кроз хронотоп путовања, који омогућава аутору „да своје јунаке доведе у везу са серијом епизодних ликова и необичних догађаја и тиме им пружи могућност да преиспитују своје ставове и погледе на свет”; у погледу избора јунака и њихових судбина Алексић најчешће за главног протагонисту узима један антропоморфни лик „у чије основно мотивационо језгро бива усађена једна тежња – за превазилажењем самоће”; лирски наратор обично „заузима позицију објективног, спољашњег приповедног гласа, дајући (ауто)поетичке коментаре”; коначно, овај песник неретко уводи позицију наратора „чијим присуством динамизује радњу и повременим дигресијама интензивира читалачки процес”. Тиме су одиста обухваћене неке од фундаменталних и најособенијих одлика Алексићевог песничког стваралаштва за децу, али је ван хоризонта поменутих студија остала могућност сагледавања специфичности песникове лексике – посебно његових (индивидуалних) неологизама. Управо томе ћемо посветити централни део овог рада – ипак, пре него што то учинимо, осврнућемо се на тер-

¹ О прозним делима Дејана Алексића и доминантним поступцима у њима в. Марковић 2016; Марковић 2018; Василева 2022.

минолошко одређење (индивидуалних) неологизама и присуство неологизама у дечјем говору.

О (индивидуалним) неологизмима

У давнашњем тексту Свенке Савић (1984: 161) можемо да прочитамо како се термин *неологизам* користио да означи различите тачке процеса стварања нових речи. Касније долази до покушаја диференцијације и прецизнијег именованја, који резултирају терминолошким укрштањима у лингвистичкој литератури, а које је пластично у свом тексту представила Рајна Драгићевић (2011a: 48): „оказионализам = индивидуализам, оказионализам = неологизам, неологизам = индивидуализам, неологизам = кованица, индивидуализам може бити оказионализам или потенцијална реч, стилски неологизам = хапакс = оказионализам = пригодница” – то је само део постојећих разумевања неологизама и могућих преклапања у терминолошким именованјима. У текстовима који су посвећени проблематици новостворених речи терминолошка диференцијација обично се врши на основу фреквентности појединачне речи: први пут регистрована лексема назива се *индивидуализам*, а тек она која почне да се учесталије користи добија статус *неологизма*². Неологизми се потом могу класификовати по различитим критеријумима: према томе да ли се иновирање одвија на равни именованја (нова форма речи за постојећи или нови појам) или значења (постојећа форма речи добија ново значење), према томе да ли у стварању неологизма учествују творбени елементи домаћих или страних речи и сл. (в. Радовић Тешић 2008: 59–61; Драгићевић 2020: 110).

Већ кроз навођење ових критеријума лингвисти су се дотакли и разлога због којих неологизми настају. Један од њих је, свакако, именованје онога што до одређеног тренутка није било именовано (Радовић Тешић 2008: 58), при чему посебну улогу у томе имају интерлингвалне и интралингвалне лакуне (Драгићевић 2015: 241–242). Како наводи Рајна Драгићевић, ове лакуне представљају, с једне стране, празнине у лексичкој структури које произлазе из неподударања система два различита језика (па тако српска лексема *слава* или руска *боршч* спадају у безеквивалентну лексику), а с друге указују на то да одређени потенцијали лексичког система унутар једног језика нису (још) реализовани (па у српском језику немамо хипероним који би обухватио лексеме *дугачак* и *кратак* и сл.). Ипак,

---

² Индивидуализми се потом даље деле на *оказионализме*, који „имају неубичајену структуру или садрже нераспрострањено творбено средство (нпр. *надголубље*)”, и *потијалне речи*, које „по свему личе на постојеће – потичу од општепознате мотивне речи, садрже продуктивну творбену основу и суфикс, али нису регистроване и за њих нема више од једне потврде или малог броја њих (нпр. *бубњалица*)” (Драгићевић 2020: 109).

то није једини разлог за настајање неологизама – једнако је важна мотивација говорника да на другачији, експресивнији начин именује нешто што већ има свој назив (Драгићевић 2020: 117). Будући да је експресивност једна од функција новостворених речи, није ни чудо што се они релативно често појављују у текстовима који треба да нам дочарају особену ауторску перспективу – било да је реч о публицистици или о лепој књижевности. Зато се обично у овом контексту наводе кованице Ђорђа Марковића Кодера или Лазе Костића (в. Милановић 2013), а предметом темељних лингвостилистичких проучавања бивали су и *индивидуални неологизми* песника XX и XXI века – од Бранка В. Радичевића и Милована Данојлића до Алека Вукадиновића, Новице Тадића и Милосава Тешића (Милановић 2016). Будући да се у лингвостилистичким проучавањима песничког језика усталила управо ова синтагма – *индивидуални неологизам* – и ми ћемо је доцније користити у овом тексту када будемо проматрали песништво за децу Дејана Алексића.

Дечји неологизми и неологизми у књижевности за децу

Као што смо на једном месту већ писали (Вукомановић Растегорац 2021b), деца проблем недовољног познавања речи матерњег језика решавају на различите начине – употребом гестова, претераном генерализацијом значења речи (па, рецимо, лексема *врата* постаје и назив за *поклопац на флаши*), али и стварањем нових речи. У разматрању тих, нових речи, устаљена је темељна подела на *морфолошке* и *творбене* неологизме (Јанковић 2019)³. Морфолошки настају применом језичке аналогije у промени речи и често су везане за одређене граматичке категорије: рецимо, за множинске облике именица и употребу инфикса *-ов/ев-* тамо где му у стандардном језику није место (*мравови*), за уопштавање инфикса *-ет-* (о *срцету*), за компаратив придева (*лепшији*), облике помоћних (*нећем*) и појединих пунозначних глагола (*љубају* ум. *љубе*) и сл.⁴ Творбени неологизми пак не представљају нове *облике* речи, већ саме *речи* које у лексикону не

³ Класификацијом дечјих неологизама посебно се темељно бавила Марина Кебара (2016; 2017). У једном од својих текстова, она према критеријуму функционалности и метајезичке мотивисаности разликује неологизме усмерене на реални свет са компензаторном функцијом у подлози и неологизме усмерене на сам језик са функцијом метајезичке рефлексije у подлози, а потом унутар ових категорија даље класификује још шест типова неологизама/оказионализама. Иако занимљива и значајна, за циљ нашег рада ова класификација није од пресудне важности, па остајемо при рудимантарнијој класификацији, која познаје морфолошке и творбене неологизме.

⁴ Више дечјих морфолошких неологизама могуће је видети на сајту који је посвећен *Методици развоја говора II*, а који уређују Вишња Мићић и Ђорђе Јанковић (Мићић и Јанковић 2020).

постоје. Дете најчешће својом инвенцијом попуњава лексичку празнину у језику (*риба* → *рибац*), укида префикс и ствара нови глагол (*кључај* ум. *за-кључај*), убацује инфикс *-ава-* у примерима где је глагол већ и без њега имао несвршени вид (*огледавам се*). Ипак, то није све – творбени неологизми доносе нове називе за већ постојеће појмове на темељу дечјих опсервација о свету (тако *керамичар* постаје *плочар*, јер ставља плочице, поплочава) итд.

Када се пак осмотри улога неологизама у књижевности намењеној најмлађима, на први поглед постоје и разлози који говоре у прилог њиховом потенцијалном присуству у тексту за децу, и разлози из којих би следило да су они у овим текстовима непожељни. Наиме, у прегледима књижевности за децу често се може наићи на став да она захтева „једноставније и сажетије језичко-стилско изражавање” (Марјановић 2000: 21). Ипак, такав став имао је и своје значајне противнике. Сасвим супротно од начелно очекиваног „снисхођења” детету у језичком погледу, Бора Ћосић ће критеријум језичке инвентивности узети као један од три основна приликом одабира песама за своју антологију *Дечја поезија српска* (в. о томе: Панић Мараш 2015), а Душан Радовић (1984: IX) у предговору своје *Антологије* упозорава да успела дечја песма мора бити „развијеног језика, богатог речника, неочекиваних призора и слика, изненађујућих спојева”. Значај таквих спојева показује и историја српске поезије за децу: ако индивидуалних неологизама и није било на самим њеним почецима, у предзмајевском периоду (уп. Вукомановић Растегорац 2016), већ Змајево стваралаштво доноси велики број неологизама, међу којима су и: *анђеловати*, *кваренда*, *љоскац*, *мишолов*, *мувогњавац*, *несташкивати*, *ојабучити се*, *скоколет*, *скочивраг*, *стрмоњушке*, *трешњобер*, *шалозбиљан*; *Кржљавић*, *Зевалић*, *Небригић*; *Тета Преда*, *Мишисава*, *Репко Маук*; *Јутутуту*, *Лулупунија* и друге (Радикић 2003: 161–165). Та ће се линија језичке инвенције наставити све до Љубивоја Ршумовића (Кебара 2020), и даље. Тиме је, заправо и описан пун лук овог увода: време је да сагледамо индивидуалне неологизме управо једног од наследника ршумовићевске линије песништва за децу – Дејана Алексића.

Индивидуални неологизми у песништву за децу Дејана Алексића

У бележењу неологизама овде ћемо се служити лексикографским критеријумом (в. Драгићевић 2020: 115ф), којим су се водила слична истраживања (в. Оташевић 2019; Новокмет 2019). Другим речима, овде наведени неологизми нису забележени у *Речнику српскохрватскога књижевног језика* Матице српске, *Речнику српскохрватскога књижевног и народ-*

ног језика Српске академије наука и уметности, *Речнику српскога језика* Матице српске и *Речнику нових и незабележених речи* (Оташевић 2022).

Пре него што пређемо на творбене – и, заправо, са лингвистичке тачке гледишта једине праве – неологизме, осврнућемо се зачас на оне морфолошке, будући да они донекле могу да посведоче како се дечји говор са својим граматички некоректним аналогијама огледа у Алексићевој поезији. Морфолошки неологизми се, наиме, у песмама Дејана Алексића јављају у следећим граматичким категоријама:

- ном. јд.: *јунац* (ум. *јунак*, према *јунаци*; 2018b: 33)⁵;
- инстр. јд.: *дањом* (2014: 51), *ноћом* (2014: 51);
- ном. мн.: *човеци* (2006b: 26), *пасови* (2014: 19)⁶;
- прво л. јд. през.: *нећем* (2018b: 7);
- треће л. мн. през.: *музеју се* (ум. *музу се*; 2018a: 28)⁷.

Творбени неологизми пак настали су на више начина и тек се део њих може семантички груписати. Највише ових неологизама добијено је деривацијом, и то додавањем суфикса:

- именице које означавају живо биће женског рода: *човекиња* (2016b: 26), *кустоскиња* (2018a: 29), *творица* (2018a: 16);
- именице које означавају живо биће мушког рода: *мамац* (тата, „мушка мама“; 2018a: 69), *гугутан* (мужјак гугутке; 2008a: 7), *музејац* (човек који ради у музеју; 2018a: 28);

⁵ Пошто су сви наведени неологизми из Алексићевих књига, у загради ће приликом навођења примера бити наведени само година издања и страница на којој се неологизам налази. Списак коришћених извора налази се на крају рада.

⁶ На граници регуларног облика и морфолошког неологизма су множински облици властитих именица: *Грузије* (2008a: 58), *Кавкази* (2008a: 58), *Хамлети* (2006b: 58). Именице *Грузија*, *Кавказ*, *Хамлет* нормативна граматика би, наиме, сврстала у именице *singularia tantum*, али уз напомену да оне „потенцијално имају облике множине, који се ипак ретко употребљавају“ (Пипер и Клајн 2013: 58).

⁷ Као што је то био случај с облицима номинатива, и поједини вокативни ликови налазе се на граници регуларног граматичког облика и морфолошког неологизма – реч је о формама вокатива једнине *земљотресе* (2019: 54), *луче* (од *лук*; 2018a: 72), *Мраче* (од *Мрак*; 2019: 23), *ЦИЧЕ* (од узвика *цик*; 2018a: 11), *ЦАЧЕ* (од *цак*; 2018a: 11), *угљу* (2019: 17), као и о облику вокатива множине *луци* (од *лук*; 2018a: 70). Наиме, кад је реч о вокативним облицима, нормативна граматика казује да је њихова употреба „уобичајена за именице које значе људе или животиње (*brate*, *соколе*), укључујући и неке збирне именице које се односе на људска бића (*дечурлијо*), а мање или више неуобичајена за именице које не значе живо, нпр. *столе*, *зиде*, *граде*..., где је у таквим случајевима реч о персонификацији или о употреби вокатива у експресивној, а не у апелативној функцији“ (Пипер и Клајн 2013: 75).

- именице које означавају младунче: *бувче* (2006b: 6), *творче* (2018a: 17), *џинче* (2018a: 57), *Дувољупчићи* (младунци, потомци ветра Дувољуба; 2006c: 47)⁸;

- властита имена изведена од семантички прозирних творбених елемената: (*Глодар*) *Грицковић* (миш-професор; 2018a: 30), *Секирос Пањос* (целат у античкој Грчкој; 2018a: 73), *Длетос Чекићос* (кипар у античкој Грчкој; 2018a: 78);

- именица субјективне оцене: *срадуљак* (2019: 5);

- именица која означава апстрактну особину: *блесост* (2018b: 49);

- присвојни придеви: *дабрећи* (2008a: 12), *пачећи* (2018a: 51), *стомачећи* (2018a: 33)⁹, *џипелећи* (2018a: 22); *блесин* (2018b: 59); *блесиндански* (2018b: 62), *нилскокоњски* (2014: 76), *тањирски* (2018b: 22).

Уз наведене, бележимо именице *слин* (од *слина*; 2006b: 24), *стрепф* (од *стрепфити*; 2006c: 46), *проз* (од *прозор*; 2018a: 42), *спотакуша* (погрдно, за ципелу која спотиче; 2008a: 27) и *прасобар* (собар у праисторијско време; 2018a: 60), описни придев *лавежан* (особина бића које лаје; 2014: 19), глаголе *блесити се* (радити нешто блесаво; 2018b: 49), *отђутавати* (несврш. од *отђутати*; 2008a: 7) и *флекнути* (оставити малу флеку; 2014: 51), као и прилог *збуњоблачно* (прилог у значењу *радити нешто као збуњени облак*; 2018b: 28).

Кад је реч о сложеницама, међу њима се налазе:

- именице које означавају „блесаве” родбинске односе, предмете и празнике: *блесатетка* (2018b: 62) *блесастрина* (2018b: 62), *блесаујна* (2018b: 62); *блесиметар* (2018b: 53), *блесаторта* (2018b: 62); *блесиндан* (блесин рођендан; 2018b: 62);

- именице које означавају занимања: *змајоловац* (2007: 31), *метломеханичар* (2014: 20);

- именице које означавају биљке: *бубождерка* (2004: 66);

- именице које означавају радње: *небоплов* (пловидба небом; 2018b: 27), *светлолов* (светли лов месечине; 2006c: 26); *срцолом* (лом срца, љубавно разочарење; 2008a: 7);

---

⁸ На сасвим другачији начин настао је у простору песме Алексићев „алтернативни” назив за једно слонче: „Судбина уме да буде тешка / Ако те снађе штампарска грешка. // Једно је слонче било те среће, / Па сада не зна шта ће и где ће. // Саваном лута, као туђинче, / Јер није слонче, него је *слинче*” (2018a: 8; истицање наше).

⁹ Контекст оставља могућност да се ова форма разуме и као присвојни придев изведен од *сто мачића*. Уп. „На факултету, уз дубоки наклон, / Учи се његов Стомачећи закон: / Ако имамо ситих сто мачића, / Па им до шапа неки миш падне, / То је одједном сто гладних стомачића, / Јер мачке увек мишева су гладне” (2018a: 33). Другим речима, „Стомачећи закон” може да буде *онај који се односи на стомак* и(ли) *онај који се односи на стотину мачића*.

• властито име: *Дувољуб* (назив ветра; 2006с: насловна страница), *Когачим* (име јунака који туче друге; 2018а: 55).

Уз наведене примере, у овом контексту занимљиве су још три појаве:

• један неологизам настаје извођењем у којем је деривацији изложен само један део двочлане синтагме, при чему је први страног порекла: *хомо собитус* („научни назив” за собара у праисторијско време; 2018а: 62);

• четири индивидуална неологизма настала су поступком блендинга: *лу(к)дило* (у значењу: *лудило изазвано одсуством лука*; 2018а: 78); *Tvorče & Gabbana* (марка парфема коју је направио твор, по угледу на познату марку *Dolce & Gabbana*; 2014: 77); *(д)рем фаза* (у значењу: *фаза у животу у којој се дрема*; 2018а: 24); мањи од *м(р)аковог* зрна (у значењу: *мрак који се сакрио и који је због тога мањи од маковог зрна*; 2019: 53);

• три индивидуална неологизма настају прекодирањем семантичког садржаја, док форма остаје иста: *термопиле* (грчки назив за печено пиле; 2018а: 75), *термопилац* (исто што и *термопиле*; 2018а: 76) и *убрус* (болест зуба названа по граду *Убу* и зубу који је у том граду извађен једном *Русу*; 2006а: 82).

Кад је реч о дистрибуцији неологизама и факторима који на ту дистрибуцију утичу, може се донети неколико закључака.

1) Релативно често, неологизми се јављају у финалној позицији стиха и учествују у реализацији риме. Иако се овде не може статистички потврдити једносмеран утицај потребе за римом на стварање неологизама, могло би се рећи да она често представља окидач за њихово упошљавање¹⁰.

2) У појединим случајевима употреба неологизама је мотивисана одабиром лирског гласа. Тако се у песми „У музеју” лирско ја присећа своје изјаве из детињства „У музеју музеју се краве” (2018а: 28), док је песма „Тата је мушка мама” очигледно испевана из перспективе (малог) сина, који на крају обраћања закључује: „И да кроз живот мали / Не идем као самац, / Ако већ нисте знали – / Са мношћу су мама и мамац” (2018а: 69). Ипак, претежнији број неологизама, чини се, дело је Алексићевог лирског ја и(ли) наратора који нису узрасно обележени¹¹.

¹⁰ Уп.: „Морским су псима потребни часови, / Да уче лајање као сви *пасови*” (2014: 19); „У том лому седи шеф, / Само што га шлог не *стреф*.” (2006с: 46); „Кренуо је од хрсковог крилица / Ка тртици сочног *термопилица*” (2018а: 76). Са друге стране, неологизми су присутни и у иницијалној или медијалној позицији стиха: „Прича је потекла о чудесном змају / За кога сви светски *змајоловци* знају” (2007: 31).

¹¹ Колико ствари могу да буду комплексне и истовремено занимљиве кад је реч о употреби лексема у књижевном тексту може да илуструје пример речи *јунац* унутар песме „На муци се познају јунаци” (2018b: 33). У њој најпре (дечје) лирско ја

3) Може се претпоставити да су неологизми изостали из *Божјиће приче* јер је религиозна тематика подразумевала утишавање хумористичног тона који поигравање језиком прати, док је, рецимо, такође пригодна песничка књига *Баи је лепо родити се* тражила сасвим једноставан израз, који онда подразумева заобилажење стваралачких интервенција (и) на лексичком плану¹². Другим речима, може се претпоставити да на употребу неологизама донекле утичу одабрана тематика и намена књиге.

Разуме се, наведеним запажањима ваља придодати и то да је употреба неологизама неизоставно повезана са индивидуалном поетиком одређеног писца – њихова заступљеност у Алексићевом песничком опусу је више него логична ако се има у виду традицијска линија коју овај песник наставља, као и његова наклоност хумору и игри у простору дечје песме.

Методички потенцијали: неологизми кроз игру

Када говоримо о усвајању језичких знања и развоју комуникативних способности у предшколском контексту, обично имамо на уму њихову актуализацију у одређеном живом комуникативном контексту или пак у оквирима игровних активности, што је посебно у фокусу *Година узлета*, нових основа предшколског програма (в. Јанковић 2019). У овом делу рада показаћемо неке од могућности осмишљавања и реализације језичких игара које су засноване на индивидуалним неологизмима из поезије Дејана Алексића¹³.

интерпретира познату изреку на погрешан начин – „Мислио сам да је мука / То кад прича крава” – а онда на том закључку гради и своје понашање: „Мукао сам око куће / До првога мрака, / Радостан што свако чуће / За мене јунака”. Последња, поентирајућа строфа поново доноси неспоразум и интересантан укрштај две перспективе: „Сви су ме јунаком звали, / Ал с грешком у слову, / Јер ја не знам шта им фали, / Па ме *ЈУНАЦ* зову!” Као и у првом случају, и овде (дечје) лирско ја погрешно разумева одрасле, али једини начин на који успева да их разуме бива тај да су одрасли начинили грешку у именовању аналошки формирајући номинативни облик *јунац* (← *јунаци*), односно стварајући морфолошки неологизам.

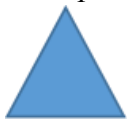
¹² У овом погледу изузетак је опонашање „тепања” одраслих у обраћању новопридошлој беби. Уп.: „*Бас је слеџна* беба ова, / *Ниста се не зали*” (2012: 13); „*Јој, сто беба има наса / Каку лепе боје*” (2012: 15). Сличну врсту фонолошке интервенције у лик речи, иначе, налазимо и у „*Песми са говорном маном*”, при чему је она, разуме се, другачије мотивисана: „*Ја жнам да има пешама* лоших, / Ал ова је, *мишим, слабија* од *швих*; / *Шате и шате* уж њу потроших, / Мада не *шшправих* ниједан *штих*” итд. (2008а: 41).

¹³ У школском контексту језичка игра би се на сличан начин могла организовати после тумачења песама – то предвиђа чак и класична структура упознавања и тумачења књижевног текста – она у себи садржи етапу *Језик и стил*, чији је смисао да укаже на доминантне или упечатљиве језичке и стилске механизме присутне у обрађеном књижевном делу (Милатовић 2013).

Пре тога, ваља кратко подсетити шта подразумевамо под језичком игром и која је њена функција у овом конкретном случају. У овом раду језичку игру обликоваћемо по принципу укрштања језичке грађе и игровне форме (Вукомановић Растегорац 2021а). С друге стране, смисао рада на неологизмима може да буде двојак: 1) када је реч о морфолошким неологизмима, онда је сврха њихово исправљање унутар неграматичних реченичних форми и суптилно упућивање детета на језички стандард, па овај тип игре има *нормативни* карактер; 2) када, међутим, од детета тражимо да разуме или ствара неологизме по одређеном моделу, функција је упошљавање стваралачког, креативног односа према језику, па овај тип игре називамо *имагинативним*¹⁴. Будући да су имагинативне игре у овом случају методички инспиративније, у следећим редовима ћемо се бавити управо њима.

Троуглос Грчкос: стварање и разумевање творбених неологизама по моделу (изведенице). – Деца се деле у три групе, свака од њих добија по три троугла. На сваком горњем темену троугла налази се слика једног занимања.

Слика фризера

?

?

Уз та три троугла, свака група добија све сличице предмета који су карактеристични за одређено занимање. Њихов задатак је да одаберу одговарајуће предмете и поставе их на преостала темена троугла – за сваки троугао добијају по два поена. Када то ураде, треба да осмисле име по датом моделу и за то добијају још по два поена. Неке од могућих комбинација и решења су:

- кошаркаш: лопта + кош → Лоптос Кошос;
- кувар: шерпа + кутлача → Шерпос Кутлачос;
- молер: четка + фарба → Четкос Фарбос;

¹⁴ Иначе, упошљавање имагинативне функције језика је изузетно важно у предшколском периоду, а она се може активирати на различитим језичким нивоима: од смишљања нових речи до стварања семантички иреалних реченица и широких говорних исказа (наратива или дескриптива) на основу маште (више у: Вукомановић Растегорац 2021b).

- пекар: шпорет + тесто → Шпоретос Тестос;
- перач: сунђер + вода → Сунђерос Водос;
- писац: оловка + папир → Оловкос Папирос;
- рибар: штап + удица → Штапос Удицос;
- учитељ: табла + креда → Таблос Кредос;
- фризер: маказе + чешаљ → Маказос Чешљос итд.

Игра се може играти и у супротном смеру. Троуглови могу имати празна сва три темена. Деца све три групе имају све сличице на столу – и сличице предмета, и сличице занимања. Васпитач потом даје име човека који се бави одређеним занимањем (нпр. *Лоптос Кошос*); задатак за сваку групу деце је најпре да нађе три сличице које ће ставити у темена троугла (*лопта, кош, кошаркаш*). Потом група треба да каже које занимање је по среди и објасни како је до тог закључка дошла (нпр. *Лоптос Кошос* → игра кошарку, кошаркаш → зато што убацује *лопту* у *кош*).

Помози прасобару: стварање и разумевање творбених неологизама по моделу (изведенице). – Ова игра заснивала би се на *као да* активности-ма. Васпитач улази у улогу прасобара и говори да има проблем – гости му нешто стално траже, али он никако не може да се сети кога да нађе у (замишљеном) телефонском именику, па зато моли децу да му помогну. Дијалог би отприлике могао да тече овако:

Васпитач: Једног госта боли зуб. Треба ми хитно неко ко поправља зубе...

Деца: Зубар!

Васпитач: Да, али у праисторији то није зубар, него *празубар*... Како се он беше зове? Ако је *собар* – *хомо собитус*, како се зове *зубар*?

Деца: *Хомо зубитус*!

Када деца направе неологизам по аналогији, васпитач захваљује и (прави се да) кратко позива телефоном особу. Само што је тај проблем решио, јавља се следећи гост са својим проблемом. Неки од могућих проблема су:

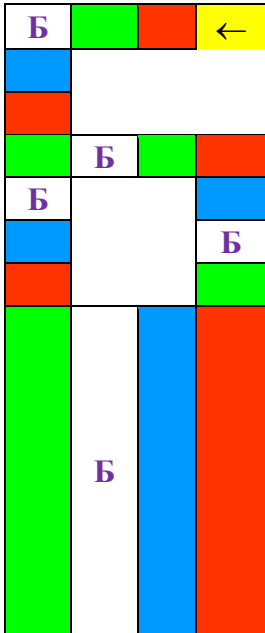
- болесна бака тражи *лек* → треба нам → *лекар* → *хомо лекитус*;
- дека жели лепу *слику* на зиду → треба нам → *сликар* → *хомо сликитус*;
- мами је нестало *млека* за бебу → треба нам → *млекар* → *хомо млекитус*;
- мамут је срушио један *зид* у соби → треба нам → *зидар* → *хомо зидитус*;
- маци се пријела *риба* → треба нам → *рибар* → *хомо рибитус*;
- миш је изгрицкао ногу *стола* → треба нам → *столар* → *хомо столитус*;

• пас је покварио *браву* → треба нам → *бравар* → *хомо бравитус*.

Када се сви проблеми реше, собар захваљује деци и одлази на почи-
нак.

*Блесишколице: разумевање и стварање творбених неологизама по моделу (сложенице)*¹⁵. – На поду је исцртан шарени полигон у облику слова Б. Деца се деле у две екипе. Свака добија по један блесикаменчић (пожељно је да васпитач онеобичи његов изглед). Играч прве екипе стаје на жуто поље и бира на које поље жели да баци каменчић; ако убаца, онда полази по њега *блесиходом* (нпр. скаче једном само на десној, па два пута само на левој ноzi). Када дође до поља, добија задатак (в. доле). Ако одговори на њега, враћа се са каменчићем назад и то поље се сматра освојеним. Потом исто чини играч друге екипе. Побеђује она екипа која освоји више поља.

Уколико игра треба да се олакша, може се бирати једноставнији *блесиход*. Нпр. могућ је скок са обе ноге, али у једном скоку дете држи леви кажипрст на носу, а у следећем на увету и тако наизменично. Такође, у освајању поља правило не мора да буде да дете унапред каже које поље жели, већ осваја оно на које је каменчић стао.

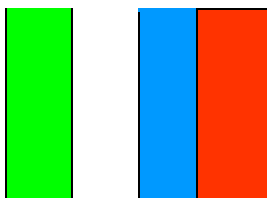

Црвена поља: Дете добија назив предмета: *блесивага, блесикључ, блесичекић, блесичесма, блесишраф* и сл. Задатак за њега је да објасни: *Шта је то? Шта/како ради? Како изгледа?*

Зелена поља: Дете добија опис напитка: *врста воде, сока, чаја, млека, јогурта*. Задатак за њега је да каже: *Како се тај напиток зове у Блесандији? (Блеси-вода, блесисок, блесичај итд.) Како изгледа? Какав укус има? Како делује на онога ко га попије?*

Плава поља: Дете добија опис функције предмета: *њом се осветљава блесав пут; у њега спакујеш ствари пред блесаво путовање; у њему куваш блесаве чајеве; на њему видиш колико је сати у Блесандији; на њему црташ блесаве ствари и догађаје*. Задатак за дете је да каже: *Како се тај предмет зове? (Блесилампа, блесикофер, блесилонче, блесисат, блесинапир; могућа су и другачија решења –*

¹⁵ За методички приступ сложеницама в. текстове у којима је похрањен и велики број примера за рад на њима: Вукомановић Растегорац и Мићић 2016; Мићић и Вукомановић Растегорац 2016; Воркапић 2022.

блесифењер, блесичасовник итд.) *Како изгледа? Како ради?*
Б поља: Дете добија задатак по слободном избору – да наведе назив неког предмета из Блесандије, уради неки блесав покрет и да му име и сл.

Дуволедова чаролија: разумевање и стварање творбених неологизама по моделу (сложенице). – Једно дете је Дуволед и спава док се деца слободно крећу по соби. Када се пробуди, дуне и деца треба да се у месту залеле. Васпитачица им притиче у помоћ: могу да се одледе тако што им помаже да кажу чаробну реч / одговоре на чаробну загонетку. Оне могу бити осмишљене по следећем моделу.

- Васпитачица деци даје име једног од ветрова: *Вртољуб, Ждерољуб, Игрољуб, Једољуб* и сл. Пита децу: *Шта овај ветар воли да ради?* Деца одговарају, речима и пантомимом (опонашајући радњу).

- Васпитачица говори шта један ветар воли да ради: да *купује, лежи, да (се) мази, да пева* и сл. Пита децу: *Како се зове овај ветар?* Деца одговарају: *Купољуб, Лежољуб, Мазољуб, Певољуб* и сл., а тај одговор могу да прате и пантомимом (опонашајући радњу).

- Васпитачица говори да морамо да позовемо у помоћ и неке ветрове који мрзе да раде одређене ствари: да *плету, плове, да (се) шишају* итд. Пита децу: *Како се зове овај ветар?* Деца одговарају: *Плетомрз, Пловомрз, Шишомрз* и сл., а тај одговор могу да прате и пантомимом (опонашајући радњу).

Када тачно одговоре, васпитачица каже *Мирно спавај, Дуволеде!* Дете које глуми Дуволед поново пада у сан и игра се понавља док има интересовања за њу.

Мале ждероње: стварање творбених неологизама по моделу (сложенице). – Пре игре, деца се поделе у две групе – једна добија материјал за прављење плавих бецева, друга материјал за прављење црвених. Свако дете прави себи бец и на њему црта по један предмет (*свеска, торба*) или биљку (*дрво, трава* и сл.), независно од тога којој групи припада.

Потом се сва деца измешају и поређају у круг. Један играч добија лопту и додацује играчу из супарничке екипе. Пре додавања лопте треба да каже коме је намењује, али то не чини тако што каже име детета, већ га прозива по ономе што се налази на његовом бецу. Рецимо, ако жели да дода лопту детету које има на себи бец са *свеском*, пре бацања лопте треба да каже: *Свеску ждери, свескождерко!* Када дете ухвати лопту, прослеђује је даље по истом принципу (– *Торбу ждери, торбождерко!* – *Дрво ждери,*

дрвождерко!). Игра траје док неко не испусти лопту или погрешу у именовану – екипа чији је члан погрешу изгубила је игру.

Уместо закључка

Иако је однос према неологизмима у пољу поезије за децу амбивалентан – начелно, више него у поезији за одрасле, услед другачије природе реципијента књижевног дела – језичка анализа показала је њихово присуство у песничким књигама Дејана Алексића. Притом, уочена је и њихова разноврсност: док морфолошки неологизми захватају више граматичких категорија, и то баш оних које бивају обухваћене аналошким процесима у говору деце, творбени неологизми захватају различите значењске кругове, демонстрирајући стваралачки потенцијал језика на занимљив, духовит и уметнички упечатљив начин.

Из методичког угла пак, са становишта подстицања развоја говора код деце, присуство индивидуалних неологизама има потенцијал да мотивише на преиспитивање односа према језику и успостављање критичке дистанце према њему. Осим тога што могу да буду повод за дубље сагледавање и разумевање прочитаних стихова, индивидуални неологизми у Алексићевом песништву одржавају живом и делатном способност детета да увиђа и разумева поменуте аналошке везе међу речима. Тиме се јачају најмање две функције дечјег говора: метајезичка, која подразумева промишљање језика и језичких јединица, и имагинативна, која подразумева креативни однос према њему. Када се то има у виду, постаје јасно да методичка актуализација ових потенцијала може да иде у различитим правцима – на неке од њих је указано у другом делу овог рада, са жељом да се понуде игралика методичка решења, применљива у предшколском и школском контексту, а све то као подстицај за даље освежавање рада са децом и, евентуално, нова истраживања у овом научно-наставном пољу.

ИЗВОРИ

- Алексић, Дејан 2004. *Пустоловине једног зрна кафе*. Београд: Завод за уџбенике.
- Алексић, Дејан 2006а. *Кад се разболео петак*. Зрењанин: ГНБ „Жарко Зрењанин”.
- Алексић, Дејан 2006б. *На пример*. Београд: Завод за уџбенике.
- Алексић, Дејан 2006с. *Нежна песма о нежном ветру Дуволубу*. Београд: Креативни центар.
- Алексић, Дејан 2007. *Божјића прича*. Београд: Завод за уџбенике.
- Алексић, Дејан 2008а. *Дугме без капута*. Чачак: Легенда.

- Алексић, Дејан 2008b. *Песма о осмеху бескућнику*. Београд: Завод за уџбенике.
- Алексић, Дејан 2008с. *Пијачни парламент*. Београд: Прво слово.
- Алексић, Дејан 2012. *Баи је лепо родити се*. Краљево: НБ Стефан Првовенчани.
- Алексић, Дејан 2014. *Мали огласи и још понешто*. Чачак: Пчелица.
- Алексић, Дејан 2018а. *Јануар у жирафи*. Београд: Лагуна.
- Алексић, Дејан 2018b. *Стижу блесе, чувајте се*. Лазаревац: Библиотека Димитрије Туцовић.
- Алексић, Дејан 2018с. *Шта сам оно хтео да кажем (изабране песме за децу)*. Краљево: Имам идеју.
- Алексић, Дејан 2019. *Драма у подруму госпође Јоје*. Краљево: Имам идеју.
- Алексић, Дејан 2020. *Фарбање мора*. Краљево: Имам идеју.

РЕЧНИЦИ

- Оташевић, Ђорђе 2022. *Речник нових и незабележених речи: друго допуњено издање*. Београд: Алма.
- Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Књ. 1–21. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- Речник српскохрватског књижевног језика*. Књ. 1–6. Нови Сад, Загреб: Матица српска, Матица хрватска, 1967–1976.

ЛИТЕРАТУРА

- Василева, Оља 2022. Бајка о бајци Дејана Алексића. *Детињство* 1, 95–104.
- Вељковић Мекић, Јелена П. 2023. *Мудра луда: поезија за децу Дејана Алексића*. *Детињство* 2, 48–58.
- Воркапић, Марија 2022. Настајање сложеница – игролики приступ творби речи. *Методичка теорија и пракса* 2, 23–35.
- Вукомановић Растегорац, Владимир 2016. *Језик и стил поезије за децу предзмајевског периода (докторска дисертација)*. Београд: Филолошки факултет.
- Вукомановић Растегорац, Владимир 2021а. Метајезичка игра као методички приступ развоју метајезичке функције говора код деце. *Иновације у настави* 2, 72–85.
- Вукомановић Растегорац, Владимир 2021b. *Увод у методик у развоја говора*. Београд: Учитељски факултет.
- Вукомановић Растегорац, Владимир, Вишња Мићић 2016. Како настају сложенице – методички аспект. *Књижевност и језик* 1–2, 113–129.

- Драгићевић, Рајна 2011. Лексика квалификована као индивидуална у српским дескриптивним речницима. У: В. Ружић, С. Павловић (ур.) *Лексикологија, ономастика, синтакса – зборник у част Гордане Вуковић*. Нови Сад: Филозофски факултет, 47–57.
- Драгићевић, Рајна 2015. О лексици која недостаје и начину попуњавања лексичких празнина у српском језику. О неологизмима у српском језику. Потенцијалне речи у српском језику. У: Ж. Станојчић, Д. Мршевић Радовић, Б. Сувајџић (ур.) *Путевима српског језика књижевности и културе: скуп слависта – предавања*. Београд: Међународни славистички центар, 241–270.
- Dragičević, Rajna 2020. On the Neologisms in Serbian from the viewpoint of corpus preparation for the compilation of the Matica Srpska multivolume dictionary of contemporary Serbian. *Južnoslovenski filolog* 1, 107–121.
- Јанковић, Ђорђе 2019. Развијање језичких компетенција у духу *Година узлета* – на примеру морфолошког система. *Методичка пракса* 2, 319–340.
- Кебара, Марина 2016. Лингвокогнитивна функционална анализа дечјих неологизама као метајезичких рефлексива у језичкој игри. *Српски језик* 1, 311–324.
- Кебара, Марина 2017. Фоно(морфо)семантика дечјих околицизама као прецедент лингвистичког експеримента у уметничком дискурсу. У: М. Ковачевић и Ј. Петковић (ур.) *(Српски) језик у комуникативној функцији*. Крагујевац: ФИЛУМ, 289–301.
- Кебара, Марина 2018. Рефлексивно-непосредна форма дечјих неологизама у светлу поимања дечјег језика. У: С. Маринковић (ур.) *Језик, култура, образовање*. Ужице: Педагошки факултет, 75–86.
- Кебара, Марина 2020. Језичко-семантичке аномалије као стилски поступак у књижевности за децу Љубивоја Ршумовића. У: И. Чутура и М. Димитријевић (ур.) *Књижевност за децу у науци и настави*. Јагодина: Педагошки факултет, 141–155.
- Љуштановић, Јован 2008. Зузубумба прича бескрајну причу. *Летопис Матице српске* 1/2, 201–204.
- Љуштановић, Јован 2014. Прича и причање као игра у кратким причама за децу Душана Радовића и Дејана Алексића. У: Т. Росић (ур.) *Књижевност за децу у науци и настави*. Јагодина: Педагошки факултет, 501–511.
- Марјановић, Воја 2000. *Књижевност за децу и младе – поетика, писци, дела. Књига I*. Београд: Виша школа за образовање васпитача.
- Марјановић, Воја 2007. О две књиге за децу: плод даровитости и маште; роман за две гитаре и аулос. *Повеља* 1, 158–161.
- Марковић, Ана 2016. Метафикција у делу *Кога се тиче како живе приче* Дејана Алексића. *Детињство* 4, 22–33.
- Марковић, Ана 2018. Технике и стратегије прозне самосвести у причама Дејана Алексића и Весне Видојевић Гајовић. У: Т. Росић (ур.) *Књижевност за децу у науци и настави*. Јагодина: Педагошки факултет, 285–297.
- Милановић, Александар 2013. *Језик весма полезан*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

- Милановић, Александар 2016. *Реч под окриљем поетике*. Краљево: НБ Стефан Првовенчани.
- Милатовић, Вук 2013. *Методика наставе српског језика и књижевности – у млађим разредима основне школе*. Београд: Учитељски факултет.
- Миџић Вишња, Vladimir Vukomanović Rastegorac 2016. *Kako nastaju reči – igroliki pristup tvorbi reči u predškolskoj ustanovi*. U: E. Kopas-Vukašinić, B. Stojanović (ur.) *Savremeno predškolsko obrazovanje i vaspitanje: izazovi i dileme*. Jagodina: Fakultet pedagoških nauka, 195–208.
- Мићић, Вишња, Ђорђе Јанковић 2020. *Методика развоја говора II (електронски сајт)*. < <https://ufmrg2.blogspot.com> >
- НП2 2018. *Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања*. Доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2018/16/3/reg>
- НП4 2019. *Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања*. Доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/1/reg>
- Панић Мараш, Јелена 2015. „Манифест дечје поезије чуда” – Бора Ћосић и *Дечја поезија српска*. *Детињство* 2, 19–28.
- Пипер, Предраг, Иван Клајн 2013. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Полић, Страхиња 2020. *Обнова жанра у српској књижевности за децу 21. века – поеме Дејана Алексића*. *Детињство* 2, 47–58.
- Радикић, Василије 2003. *Змајево песништво за децу*. Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Радовић Тешић, Милица 2008. *С речима и речником*. Београд: Учитељски факултет.
- Радовић, Душан (прир.) 1984. *Антологија српске поезије за децу*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Савић, Свенка 1984. *Принципи стварања неологизама у српскохрватском језику*. У: Ј. Јерковић (ур.) *Лексикографија и лексикологија*. Нови Сад: Матица српска, 161–170.
- Хамовић, Валентина 2021. *О мраку, мишу и људској усамљености*. *Детињство* 1, 171–173.
- Читаоница МРГ 2. [<https://ufmrg2.blogspot.com/p/blog-page.html>] приступљено 26.12.2023.

Vladimir M. Vukomanović Rastegorac

INDIVIDUAL NEOLOGISMS IN THE POETRY FOR CHILDREN BY DEJAN
ALEKSIĆ – LINGUISTIC ASPECTS AND METHODOLOGICAL
POTENTIALS

S u m m a r y

Dejan Aleksić's creative work for children is already part of the canon and has been critically examined from various perspectives. However, there is a lack of more in-depth exploration of the language in his works, and simultaneously, there is a shortage of texts approaching it from a methodological angle. This paper emerges at the intersection of these two fields, aiming to: 1) provide a systematic view of individual neologisms in Aleksić's poetry, and then 2) offer examples of linguistic (lexical) games inspired by reading his poems. Excerpted examples attest to the presence of diverse individual neologisms in Aleksić's opus: while morphological neologisms encompass multiple grammatical categories, precisely those covered by analogous processes in children's speech, neologisms formed by derivation or compounding processes cover different semantic circles, demonstrating the creative potential of language in an interesting, humorous, and artistically striking manner. From this standpoint, this paper presents several possible methodologically shaped games applicable in the educational context, aiming to affirm a creative approach to language in preschool (and school) children.

Keywords: children's literature, lexicology, speech development methodology, linguistic play, imaginative language function.